

Traditsioonilise kujundkõne nüüdisaegsest uurimisest

Phraseologie und Parömiologie. Sarja toimetajad Wolfgang Eismann, Peter Grzybek, Wolfgang Mieder. Schneider Verlag Hohengehren. 1999–tänaeni.

Uurimustesari “Phraseologie und Parömiologie” (koduleht <http://www.phraseologie.net/>) on välja kasvanud varasemast teaduslike publikatsioonide seeriast “Studien zur Phraseologie und Parömiologie” (1994–1998). Viimane sai omakorda alguse töörühma *Westfälische Arbeitskreis Phraseologie-Parömiologie* igaaastastest kooskäimistest 1990. aastate alguses.

2014. aastal ilmus viieteistkümne ilmumisaasta järel juba sarja kolmekümnes raamat. Alates 1999. aastast on sarja väljaannetena ilmunud erinevate töörühmade seminaride

kogumikud, Euroopa fraseologiauurijate ühingu Europhras korraliste konverentside ja muude fraseoloogiakonverentside kogumikud, monograafiad, sh doktoritööd. Sarja toimetajad on seadnud eemärgiks olla avatud uutele teoreetilistele kontseptsioonidele, nii diakroonilistele kui ka sünkroonilistele uurimustele, samuti praktilise ja pedagoogilise suunitlusega kontrastiivsetele (st eri keeli ja kultuure võrdlevatele) töödele. Ühiseks nimetajaks on fraseoloogia ja parömioloogia kui keeleliste universaalidega tegelevad distsipliinid. Tähelepanuväärne on sarja väljaandjate soov näha lugejatena teadlasi erinevatelt aladelt. Seega ei ole tegemist üksnes kitsale valdkonnale suunatud publikatsioonisarjaga.

Sarja esimene kogumik *Wörter in Bildern. Bildern in Wörtern* (toimetajad Rupprecht S. Baur, Christoph Chlosta, Elisabeth Piirainen) sisaldab artikleid uurijatelt, kes osalesid omal ajal Saksamaa Vestfaali liidumaa eri uurimisasutustes fraseoloogia-parömioloogia töörühma seminarides. Sama töörühma kokkusaamiste ja arutelude viljana oli sündinud ka sarja juba mainitud eelkäija. Töörühma enda loomise idee kasvas välja ühisest huvist Vestfaali liidumaa murde- ja nimeuurimise komisjoni vanasõnaarhiivi vastu (*Die Kommission für Mundart- und Namenforschung Westfalens*). Siiski seati juba päris alguses eesmärgiks kajastada uurimistööd, mis ei piirdu üksnes ühe kindla keele- ja kultuuriruumiga. Sama töörühm jätkas aktiivset tegutsemist, avaldades järgnevatel aastatel veel kolm kogumikku. Tagasi vaadates võib sedastada, et just tookord pandi alus süsteemsetele fraseoloogia- ja parömioloogia-uuringutele, ning sarja esimesest raamatust (samuti mitmest järgnevastki) on saanud nii parömioloogia kui ka fraseoloogia arengusse suure panuse andnud teaduskogumikud. Siinkohal tuleb märkida, et sari on ilmunud algusest peale koostöös ühinguga Europhras, olles sel moel otseselt seotud fraseologiauurimise vallas toimivate arengutega, kuna just see ühing korraldab 2000. aastast regulaarseid fraseoloogiakonverentse.

Sarja teine ja kolmas osa kandsid üldpealkirja *Phraseologie der westmünsterländischen Mundart*. Koostaja ja toimetaja, tunnustatud fraseoloog Elisabeth Piirainen seadis eesmärgiks analüüsida ühe alamsaksa murde fraseoloogiat. Märkimisväärselt oli see, juba hääbumisohus keele kujundkeele-alane uurimus, alles esimene töö selles

vallas. Uurimustöö osutus sedavõrd mahukaks, et selle tulemusena valmis ka vanema fraseoloogia ehk kõnekäändude leksikon, mis fikseerib mitte ainult ühe murde sõnavara ja grammatika, vaid ka kombestiku, usundi ja kultuuriilmingud. Kaheosaline ja tõeliselt suuremahuline (ühtekokku 800 lehekülge) uurimus võiks olla innustuseks kõigile fraseoloogidele, kes huvituvad ka väiksema kasutajaskonnaga keelte või murrete uurimisest. Neljanda raamatuna ilmus kogu sarja ühe peatoimetaja prof. Peter Grzybeki tõlgituna ja toimetatuna saksa keeles (tegelikult juba teist korda) vanasõnauurimise üks olulisimaid töid – Grigori Permjakovi vanasõnade grammatika (*Die Grammatik der sprichwörtlichen Weisheit*). Väljaanne sisaldab ka põhjalikku tõlkija- ja toimetaja kommentaari ning kujutab endast kahtlemata tänuväärset tööd ühe olulisema parömioloogilise tüviteksti vahendamisel. Lisaks antakse raamatus Permjakovi analüüsist lähtuvalt saksa tuntumate vanasõnade loogilis-semiootiline liigitus (Grzybek ja Chlosta).

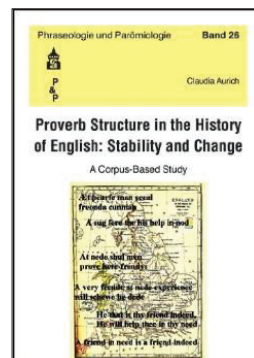
Kõik järgmised kogumikud on vaheldumisi käsitletud kord vanasõnu, kord fraseologisme. Kui vanasõnade kohta on ilmunud viis monograafiat (Günter Nahberger, Jing-Ru Lee, John M. Jeep, Wolfgang Mieder, Claudia Aurich), bibliograafia (Wolfgang Miederi ja Janet Sobieski koostööna) ja üks artiklikogumik (Põhja-Ameerika vanasõnauuringutest, toimetaja Wolfgang Mieder), siis fraseoloogia on olnud peaaesjalikult artiklikogumike teemaks, seda nii eelmainitud Vestfaali tööriühma seminaride kui Europhrasi jt fraseoloogiakonverentside ettekannete kogumikud. Siiski on aasta-aastalt üha enam ilmunud ka fraseoloogia-alaseid monograafiaid-dissertatsioone. Neis on käsitletud fraseologisme peaaesjalikult nende kasutamiskoha alusel, näiteks ajakirjanduses ja reklaamides (Petra Balmsliemke, Nicole Bass, Stefaniya Ptashnik) ja kirjanduses (Ulrike Preusser, Urška Valenčič Arh), aga ka tõlkelisest aspektist, st kontrastiivse uurimustöö raames (Lina Chen, Britta Juska-Bacher).

Kuna nii esimeste kogumike kui ka monograafiate autoriteks on olnud saksa uurijad või germanistid ning väljaanded suuresti saksakeelsed, on paraku tõsiasi seegi, et kahtlemata laiemat huvi pakkuda võivad uurimused ei ole kuigi tuntud muukeelses, peaaesjalikult ingliskeelses teadusruumis. Seetõttu on viimastel aastatel suunaks võetud avaldada sarjas nii saksa- kui ka ingliskeelseid kogumikke. Soovist jõuda laiema lugejaskonnani annab märku viimaste aastate konverentsikogumikesse lisandunud prantsuse ja hispaania keel. Sellised arengud annavad tunnistust tähelepanuväärsest mitmekeelsusest ja avatusest peaaesjalikult ainult ühele keelele panustavas teadusmaailmas.

Kaht sarjas viimasena ilmunud doktoritööd – üks vanasõnade, teine fraseoloogia alalt – käsitletakse ka lähemalt.

Claudia Aurich. *Proverb Structure in the History of English: Stability and Change. A Corpus-Based Study*. Phraseologie und Parömiologie 26. Toimetajad Wolfgang Eismann, Peter Grzybek, Wolfgang Mieder. Schneider Verlag Hohengehren: Baltmannsweiler. 2012. 314 lk.

Saksa uurija Claudia Aurichi (Westfälische Wilhelms-Universität, Münster) doktoritööd võib üldistavalt pidada ajaloolise keeleteaduse alaseks uurimuseks. Selles käsitletakse ühe keele parömilise keeleainesega toimunud arenguid sajandite jooksul.

Keskseid küsimusi on Aurichi töös kolm: miks paljud vanasõnad püsivad kasutuses aastasadu, mis on sellise püsivuse tagamaad ning kuidas kajastuvad vanasõnades keelelised muutused.

Sissejuhatavas peatükis “Proverbs in the History of English” annab uurija ülevaate vanasõnatraditsioonist kui tarkuse kirjandusest, kirjalikkuse ja suulisuse vahekorra, kasutuskontekstidest, vanasõnade finitsioonidest, vanasõna seostest teiste žanritega, vanasõnalistest konstruktsioonidest, metafoorsest ja otsesest tähendusest, värsistamisest, mudelitest ja vormelitest, prosoodiast ja pikkusest.

Keskaegsed allikad, nn tarkuse kirjandus, on tulvil vanasõnu, iseasi, nagu märgib Aurich, mida tolleaegsed inglise keele kõnelejad ise pidasid vanasõnadeks ehk tarkuse sõnadeks. Varasem inglise vanasõnade kollektsoon pärineb 11. sajandist ja sisaldab 46 vanasõnalist teksti Durhami katedraali käsikirjast, kus nad esinevad sobitatuna ladinakeelsete hümnide ja laulude vahele. Keskajast pärinevad ladinakeelsete vanasõnade tõlkimise katsed, ühe näitena toob Aurich koolidele mõeldud väljaande *Disticha Catonis*. Vanasõnade populaarsus inglise keeles ei kahanenud kuni vara-uusajani. Tõlgete hulk aina kasvas. Sellest annavad tunnistust kolmteist käsikirja 15. sajandi keskpaigast, mis kujutavad endast 11. sajandi araabia vanasõnade kollektsoonide tõlkeid prantsuse keelest. Siit ka uurija poolt tuvastatud prantsuse keele suurem mõju varasemale inglise keelele võrreldes teiste keeltega. 16. sajandi teisest poolest pärinevad siiski juba ka mitmed omakeelsed allikad, nagu näiteks inglise draamakirjaniku John Heywoodi koostatud inglise vanasõnade ja epigrammide kogumik. Lisaks sellistele kogudele leidis vanasõnu ka vanainglise kirjanduses, iseäranis draamateostes (ülekaalukalt Shakespeare'il). Kirjalikkust ja suulisust vaagides toonitab autor, et viis, kuidas vanasõnu edastati, jättis kahtlemata jälje nende struktuurile ning see mõju on olnud ulatuslik ja kompleksne. Aurich nendib, et ühelt poolt just tänu kirjasõnas fikseerimisele jäid ellu nii mitmedki võõrastena tunduvad vanasõnad, mis muidu oleksid ehk käibest kadunud. Niisuguste vanasõnade kohta kasutab uurija mõistet *dictionary proverbs*, pidades sõnaraamatuid vanasõnade/ütluste teiseseks repertuaariks.

Aurich nendib, et vanasõnadega toimunud muutuste korral on keerulisim määratleda nende muutuste aega. Sõnaraamatutes esinev määratlus “iganenud” on enamasti eksitav, tegelikus suhtluses võis mingi vanasõna ringelda veel pikka aega. Ka ei sisalda sõnaraamatud kõiki variante sagedasematest vanasõnadest, olgu siis kogemata või sihilikult, sest koostajad on jätnud kõrvale mõne hilisema kirjalikes allikates fikseeritud modifitseeritud või muidu ebaselge vanasõnavariandi. Aurich keskendub vanasõnadele, mis on jäänud ringlusse, olles nn evolutsiooniliste muutuste objektiks. Uurija mõönab, et korpusel põhineva kvantitatiivse analüüsi tulemused ei ole siiski representatiivsed. Esiteks sellepärast, et igasugune korpus on limiteeritud, teiseks konkreetse korpuse olemuse tõttu, sest see sisaldab ka poetilisi tekste. Autor ei pea kuigi oluliseks vanasõna täpse päritolu määratlemist, sest laialt levinud vanasõnad lihtsalt sobitati mingi ajajärgu tüüpilisse inglise keelde, hoolimata allikast, millest nad pärinesid. Keskaegsed ja uusaegsed vanasõnad ringlesid tollases Euroopas sõltumata rahvuslikest (niivõrd kui võrd saab rahvuslikkusest rääkida tollases kontekstis) või keelelistest piiridest. Aurich oletab, et vanasõna kodunes keskkonnas, kuhu ta sobitus tänu sarnastele kommeteale või elukogemusele, mida temaga väljendati. Keskaegse Inglismaa vanasõnatraditsioon oli tugevalt seotud Euroopa vanasõnatraditsiooniga. Peaasjalikult sai seesugune disseminatsioon teoks kirikuõpetajate vahendusel.

Uurimuse teine peatükk “Towards a Diachronic Structural Paremiology” koosneb kahest teineteist täiendavast poolest. Esmalt arutleb Aurich vanasõnatraditsiooni üle, tutvustab vanasõna definitsiooni ja analüüsib varasemate väljaannete toel tüüpilisi jooni, mis iseloomustavad ühelt poolt kaasaegseid vanasõnu ja teisalt ingliskeelseid vanasõnu läbi aegade. Ta vaatab, mis tüüpi struktuursed muutused esinevad inglise vanasõnade puhul ja mis neid muutusi põhjustab. Samuti käsitleb Aurich seda, millist rolli mängivad kultuurilis-spetsiifilised aspektid vanasõnatraditsioonis ning mis asjaoludel osa vanasõnu kasutuses püsivad ja osa kaovad. Peatüki teises pooles tutvustab autor lühidalt vanasõnade ajaloolise korpuse kvantitatiivse analüüsi tulemusi.

Töö põhiosa, kvalitatiivse analüüsi “Case Studies: Qualitative Analysis of Proverb Change” keskmes on kirjeldus erinevate muutuste vastastikustest mõjutustest konkreetsete vanasõnade näitel. Peaesmärgiks seadis autor analüüsida vanasõnade struktuuriliste muutuste süsteemset olemust ühelt poolt, teisalt aga ka arhailiste struktuuride säilimist. Aurich nendib, et väga vanade tekstide korral on nende struktuuri uurida hõlpsam kui tähendust ja kasutussituatsiooni. Uuriija vaatab ka kultuuriliste kontaktide ja tõlgete mõju inglise keelele, st vanasõnade laenamist ja laensõnu vanasõnades, sh ladina, vanapõhjaja ja prantsuse keele mõjusid.

Kvalitatiivse uurimusega püüdis uurija saavutada suuremat selgust inglise vanasõnade muutumise mehhanismide osas, mida autor iseloomustab kui vastandlikke: ühelt poolt “kestmine muutumise kaudu” ja teisalt “iganemine muutumise kaudu”. C. Aurichi sõnul soovis ta teha algust diakroonilise struktuurilise parömioloogiaga keskaegse ja vara-uusaegse inglise keele vanasõnade süsteemse analüüsi põhjal. Seejuures tahtis ta näidata, et tegelikult sobivad selleks väga vähesed meetodid. Erinevate uuringute tulemusi kasutati antud töös, et selgitada välja kitsendused, mida vältida vahenditena ajaloolise paröomilise korpuse lingvistilises analüüsis edaspidi. Tähelepanuväärselt ei ole Aurichi töö fookus mitte kultuurilistel ja ühiskondlikel mõjudel vanasõnadele kui keelistele üksustele (nn mikrotekstidele), vaid vanasõnade muutumisel eelkõige ühe konkreetse keele muutumise tõttu. Nagu autor välja toob, on need muutused süsteemsed, ning nende aluseks on hierarhiliselt organiseeritud põhimõtted.

Parömiograafias ehk vanasõnade tekstoloogias on kahtlemata kõige keerukam ära tunda vanasõnu väga vanades allikates või täpsemalt, otsustada, milliseid tekste lugeda vanasõnalisteks. C. Aurich toetub inglise keele vanasõnade osas suuresti kahele mahukamaimale allikale selles vallas: P. J. Whiting'i toimetatud *Proverbs, Sentences, and Proverbial Phrases from English Writings Mainly before 1500* (1968) ja *Oxford Dictionary of English Proverbs* (1970; uuustrükk 1990). Uurimuses esitatud näitetekste võrreldakse eri kogude lõikes, sh põigetega tänapäeva inglise keelde. Aurichi analüüsi aluseks koondatud erinevate korpuste kogum sisaldab 350 vanasõna ja nende hilisemat varianti – ühtekokku 472 vanasõnalist teksti. Esiteks võtab autor vaatluse alla keskaegsed ja vara-uusaegsed inglise (õieti anglosaksi) vanasõnade kollektsioonid, jälgides erinevat tüüpi muutusi: tarvitusest kadumine või grammatilised, leksikaalsed ja stilistilised modifikatsioonid. Teiseks vaadeldakse teatud vanasõnade variatiivsust erinevates allikates, pidades silmas spetsiifilisi muutusi grammatikas, leksikas, keelelis-kultuurilistes kontaktides ja stiilis. Töö viimases peatükis on autor võtnud eesmärgiks esitada vanasõnade struktuurimuutuste hierarhiline mudel. Ühtlasi võtab ta kokku ja hindab kõiki muutujaid, mis on olulised vanasõnade kandumises läbi aegade.

Erinevate kogude analüüsimisel kõrvutab C. Aurich mingi eelneva ajastu tekste hilisematest perioodidest pärinevatega, et demonstreerida vanasõnade nn iganemist ja seada ühtlasi kahtluse alla levinud väide keskaegsete inglise vanasõnade stabiilsusest võrreldes modernsetega. Aurich otsib oma hüpoteesile toetust, analüüsid vanasõnadega toimunud muutusi nii stilistilisest, grammatilisest kui ka leksikaalsest aspektist. Ilmneb, et keele erinevaid arenguastmeid arvestades leiavad teatud tüüpi muutused aset sagedamini. Teisalt on need muutused püsinud eri ajastutel üpris samades piirides, st stabiilsena. Muutustest on sagedasemad stiililised muutused, järgnevad leksikaalsed muutused ja kolmandana muutused grammatikas. Aurich tõdeb, et sellised tulemused pole üllatavad, sest vanasõnad tuginevad leksikaalsele tuumale, mis kannab tähendust, stilistilised vahendid seevastu aitavad öeldavat mülli kinnistada ja hõlbustavad kasutamist. Nagu autor ilmekalt tõestab, on paljudel juhtudel kõigi teiste muutuste aluseks stiililised modifikatsioonid.

C. Aurich rõhutab, et vanasõnalised mudelid ei ole fikseeritud ja lõplikud – vanu mudeleid võidakse asendada uute ja produktiivsematega. Suurima muutusena inglise vanasõnatraditsioonis läbi aegade toob Aurich välja vanasõnade lühenemise ja vormellikkuse süvenemise, mis on kulgenud käsikäes. Stiililisi muutusi analüüsid juhib Aurich tähelepanu muutustele keeles, mis lähtuvad erinevustest kirjalikkuse ja suulisuse vahel: esimest iseloomustab pigem töötlemine, teist ökonomia. Keskaegsed vanasõnad on pikemad ja detailirikamad, kuna nende kohta on olemas üksnes kirjanoduslikud allikad. Vanasõnade stilistiliste vahendite eelistust mõjutab konteksti kõrval oluliselt ka kasutussagedus. Kasutussagedus mõjutab ka vanasõna pikkust – vähene kasutamine loob tingimused arhailiste elementide säilimiseks, sage kasutamine seevastu annab tulemuseks nn kompenseerivad muutused, st modifikatsioonid. Seejuures eelistati Aurichi tõlgenduse kohaselt suulises igapäevasuhtluses just lühendamist, mitte muid stilistilisi võtteid, nagu alliteratsioon ja riim.

Claudia Aurichi uurimus on kaalukas panus mitte pelgalt inglise keele leksikoloogiasse ja parömioloogiasse, vaid vanasõnauuringutesse üldse. Liialt sageli kohtab vanasõna-alastes töödes kulunud käibetõdedeks muutunud seisukohti, millel puudub igasugune empiiriline taust. Kõnealune töö annab oma muljetavaldava põhjalikkusega andmed, mis võimaldavad ka kõigi teiste keelte vanasõnalise ainese puhul vaagida ja ehk ka ümber hinnata seni üldkehtivaks peetut ning (mis ehk kõige tähtsam) näha paljukorratud vanasõnade universaalsuse kõrval ka midagi muud.

Urška Valenčič Arh. "Ein Prinz auf der Erbse". *Phraseologie und Übersetzung. Am Beispiel der Kinder- und Jugendliteratur von Christine Nöstlinger im Deutschen und Slowenischen.* Phraseologie und Parömiologie 30. Toimetajad Wolfgang Eismann, Peter Grzybek, Wolfgang Mieder. Schneider Verlag GmbH. 2014. 317 lk.

Ljubljana ülikooli (Slovenia) filosoofiateaduskonna saksa keele lektori Urška Valenčič Arhi uurimus esindab kontrastiivset lingvistikat/fraseoloogiat. Sissejuhatavates teoreetilistes peatükkides annab uurija põhjaliku ülevaate fraseoloogiast kui

distsipliinist ja olulisimatest märksõnadest ning kesksetest uurimissuundadest, aga ka fraseoloogia-uurimisest Sloveenias minevikus ja tänapäeval.

Uurimustöö alusmaterjaliks on tunnustatud Austria laste- ja noortekirjaniku Christine Nöstlingeri tööde põhjal koostatud korpus: 34 saksa- ja sloveenikeelset teost, st 17 originaali tõlked viimase 20 aasta jooksul. Autor on saksakeelse kultuuriruumi tuntuim laste- ja noortekirjanik, seda kinnitavad ka Hans Christian Anderseni medal (1984), Astrid Lindgreni mälestusauhind (2003).

Idioome kui motiveerimata sisuga väljendeid tavatsetakse pidada tõlkekvaliteedi proovikiviks. Oma analüüsi jaoks tuvastas Valenčič Arh tervelt 1042 saksakeelset fraseologismi, mida ta analüüsib kontrastiivselt – saksa keel *vs* sloveeni keel. Töö sisuks on fraseoloogia roll kirjanduslikus tekstis, täpsemalt fraseologismide kasutuse võrdlus tõlketeoreetilisest aspektist. Lähtekohaks soome fraseoloogi Ulrike Richter-Vapaatalo mudel, mis on välja töötatud just fraseoloogia analüüsiks lastekirjanduses (2007). Valenčič Arhi uurimus on kontekstuaalne ja korpusekeskne analüüs, mis võtab arvesse eelkõige tekstiloome potentsi.

Töö koosneb kolmest osast: lähtekeele analüüs erinevate fraseologismitüüpide põhjal, sihtkeele analüüs, tõlke hindamine lähte- ja sihtkeele võrdluses. Esimeses osas eritletakse esmalt erinevaid fraseologismide tüüpe, iseloomustades neid sealjuures tekstiseostes. Sealsamas tuuakse ka näiteid igast tüübist, milleks on fraseoloogilised tervikud, fraseoloogilised ühendid, fraseoloogilised võrdlused, kinegrammid (ehk žestidel põhinevad väljendid), paarisvormelid, kommunikatiivsed vormelid, lentsõnad, vanasõnad, käibetõed. Kõiki neid eri tüüpe analüüsitakse kitsamas keelelises kontekstis, tuues vajadusel ära ka laiem kontekst. Teises osas käsitletakse fraseologismide sobitamist kirjanduslikku teksti ehk tekstuaalse koherentsuse tugevdamist, milleks on fraseologismide kuhjamine lühikestes tekstilõikudes, fraseologismide kordamine pikemates tekstilõikudes, parafraasid, modifikatsioonid, fraseologismi nn semantiline võõritamine konteksti kaudu ehk mängimine fraseologismi otsese ja ülekantud tähendusega, fraseologismide jaotumine tekstis ehk fraseologismid jutustaja-/autori-tasandil ja fraseologismide kasutamine kujundkõnes.

Valenčič Arhi töö kaalukaimaks osaks võib pidada selle kolmandat osa, milles autor käsitleb lähemalt Nöstlingeri-korpuse fraseologisme hinnangulisest aspektist. Selle 55leheküljelise peatüki analüüsi osadeks on teoste sisu kirjeldus, fraseologismide esinemuse väljatoomine raamatute lõikes nii lähte- kui sihtkeele põhjal, fraseologismide tüübid ja tõlkekatsed, tekstuaalselt sobitatud fraseologismid lähte- ja sihtkeele tekstis, fraseologismide jagunemine jutustaja- ja tegelaskõne tasandil vastavalt lähte- ja sihtkeeles. Valenčič Arhi väitel kasutab analüüsiv kirjanik fraseologisme ohtralt, demonstreerides sealjuures ka keelelist loomingulisust. Uuriija toob põhjaliku analüüsi tulemusena välja, et analüüsitava autori teostes esinevad kõik kujundlike üksuste eri tüübid, ent suurima rühma moodustavad fraseoloogilised ühendid ehk kombinatsioonid (33,5%), järgnevad kinegrammid (18%), fraseoloogilised võrdlused (14%) ja kommunikatiivsed vormelid (13%). Kõige vähem esineb vanasõnu ja lentsõnu (vastavalt 1,5% ja 1%). Kui vaagida kujundlike üksuste kasutamist, on Nöstlingeril ülekaalus tekstuaalselt sobitatud fraseologismid – 1042st tervelt 907 ehk 87%; see seik osutab uuriija arvates kirjaniku väga heale fraseoloogiatundmisele. Kasutatavaim sobitamismõte on kirjanikul kuhjamine (50%), järgnevad parafraaseerimine, modifitseerimine, kordamine ja viimasena võõri-

tamine konteksti kaudu. Tõlgetes seevastu domineerib kordus, millele järgneb napilt parafraseerimine. Tõlkemeetoditest on esikohal asendamine, laiendamine ja tõlgendamine (74% ehk 2/3), neutraliseerimist ehk mittekujuandliku sõnaga asendamist või ümberütlemist vaba sõnaühendiga kasutakse 25% juhtudest ja üksnes napil 1% juhtudest jäetakse fraseologism üldse tõlkest välja. Huvitava seigana tooksin välja, et võimalikult täpsete ekvivalentidena on tõlkes püütud edasi anda käibetõdesid ja vanasõnu, samuti kinegramme ja kommunikatiivseid vormeleid. Kõige vähem ekvivalente on Valenčič Arh tuvastanud tõlgetes aga fraseoloogilistele tervikutele, lentsõnadele, paarisvormelitele, sealjuures viimastest ligi pooled on hoopis neutraliseeritud või välja jäetud.

Uurimistöö tulemustest torkas silma seegi, et kujundlike üksuste modifitseerimist ehk nagu sõnastab uurija “juhuslikku muutmist” (eristamaks neid sel moel variantidest), esines kirjanikul kõigest 10% juhtudest. Eelkõige oli sellistel juhtudel tegemist leksikaalse asendusega. Modifikatsioonidest rääkides lähtub Valenčič Arh Sloveenia tuntud fraseoogi Erika Kržišniku eritlusest, mille kohaselt leidub sõltuvalt nende kasutusest kaht tüüpi modifikatsioone: innovaatiline kasutus ja mitteinnovaatiline kasutus. Esimesed on need juhud, kus modifikatsioonil on tekstis ilmselge mängulise keelelise uuenduse funktsioon, teisel juhul esindab modifikatsioon mittefunktsionaalset muutmist, mis viib kas uue variandini kontseptuaalse metafoori raames või on tõlgendatav keeleliselt vale kasutusjuhuna ja funktsioonilt ebasobivana, kuna rikub koguni keelelist normi. (Seda tüüpi modifikatsiooni esindab näiteks ka raamatu pealkirjas kasutatud *Ein Prinz auf der Erbse* (Prints hernel), mis sloveeni keelde otsetõlgituna mõjub uurija väitel võõrapärase ja mitte normikohasena, kuna sloveeni traditsioonis kõlab see tuntud saksakeelse muinasjutu motiiv (printsess herneteral) pisut teistsugusena.)

Esiletõstmist väärib Valenčič Arhi töös fraseologismide kasutamise eristus kõne tasandil. Ilmnes, et kõige rohkem kasutatakse fraseologisme tegelaskõnes (67%), kusjuures enamasti otseses kõnes, mitte monoloogis. Seejuures on ülekaalus kinegrammid, millele järgnevad fraseoloogilised kombinatsioonid ja fraseoloogilised võrdlused. Nii need kui ka eelmainitud tulemused on sellised, millest tõuseb tulu ka teiste keelte fraseoloogia uurijatele. Töö ühe olulisima järeldusena tooksin välja vajaduse vaadata üle tõlkimatus kui fraseologismidele loomuomaseks peetav kriteerium. Seda enam, et tegemist on millegagi, millel põhineb ka eri tüüpi fraseologismide liigitus.

Valenčič Arhi uurimusest leidub huvipakkuvat nii nendele, kes huvituvad eelkõige kujundlike väljendite tõlkimise aspektist ehk teise keelde ja kultuuri vahendamisest (seda just ilukirjanduslike teoste puhul) kui ka fraseoloogiateooriast huvitatuile.

Anneli Baran